

Blue industrial building with windows and doors.

Stack of blue pipes on a wooden pallet.

Two solid light-colored concrete blocks on a wooden pallet.

One dark grey hollow concrete block on a wooden pallet.

Stack of light-colored bricks on a wooden pallet.

Stack of dark grey hollow concrete blocks on a wooden pallet.

101 PL
168
471-200

EUP

“Her må du Gi’ og Ta’ byggematerialer”

Om antropologiske metoder og teories bidrag til en mere regenerativ affaldssektor

Af Hannah Møller Christensen

Jordens ressourcer overforbruges dagligt. De kan ikke nå at regenerere. Det er en af grundene til, at affaldssektoren i Danmark står overfor et paradigmeskifte. Politisk er der sat et mål om, at ting og materialer i højere grad skal genbruges og genanvendes i stedet for at blive brændt af eller deponeret. Genbrug af materialer kan være et af midlerne til fremtidens regenerative affaldssektor.

I juli 2020 underskrev en bred vifte af folketingets partier aftalen “Klimaplan for en grøn affaldssektor og cirkulær økonomi”. Ifølge aftalen skal der ske drastiske ændringer i affaldssektoren. Affald skal ses som ressourcer, for med vores aktuelle forbrug kan Jorden ikke nå at regenerere nye ressourcer.

Ifølge aftalen kan reduktion af affaldsproduktionen være et af bidragene til, at vores ressourcer bruges “klogere, smartere og mere ansvarligt”. Gennem cirkulære principper skal affaldsbranchen gøre op med at ressourcer brændes af. Vores forbrug og mængden af ressourcer skal være i balance, så regeneration fremfor udelukkende økonomi bliver det styrende princip.

Opgaven med at vende affaldsstrømmen skal blandt andet løftes ude på landets genbrugsstationer. På genbrugsstationerne skal der ifølge ny lovgivning etableres områder, hvor borgerne kan aflevere ting til direkte genbrug. På genbrugsstationen er ord som regeneration ikke en del af det daglige sprog blandt genbrugsvejledere og borgere, men efterspørgslen efter mere genbrug har været der længe, fordi “det giver god mening”.

Denne artikel handler om, hvordan jeg har anvendt elementer fra antropologiske metoder og teorier om *reciprocitet* og *undersøgelsens kunst* i mit arbejde med at implementere ønsket om mere direkte genbrug i Odsherred

Kommune. Den tager empirisk udgangspunkt i etableringen af såkaldte *Gi' & Ta'-områder* på kommunens fire genbrugsstationer i Fårevejle, Hønsinge, Nykøbing og på Sjællands Odde. Artiklen argumenterer for, at antropologiske metoder og teorier kan bidrage til at omsætte mål og ambitioner om mindre affald til konkrete tiltag. Inddragelse af borgere, genbrugsvejledere, lokale foreninger og lokalpolitikere, kan være med til at skabe nye regenerative praksisser på genbrugsstationerne.

Velkommen til Gi' & Ta'

En blæsende forårsdag står jeg sammen med min afdelingsleder og en kollega på genbrugsstationen i Hønsinge. Vi venter på udvalgsformanden for Klima- og Miljøudvalget og en journalist fra den lokale avis. Sammen skal vi officielt åbne vores nye Gi' & Ta'-område. Konceptet for det nye område er, at borgerne her kan sætte eller hente byggematerialer, der kan genbruges.

Jeg kigger rundt. Området ser ikke særligt prangende ud. Det består af et par paller og nogle pallerammer. Derudover har vi fået lavet to lysegrønne bannere, hvis farve henviser til det nationale piktogram for direkte genbrug. Der er ikke mange materialer i området i dag: cirka tyve mursten, fire plantesten i beton, to forskellige slags betonfliser, to paller tagsten, et aluminiumsrør og lidt marksten. Det er cirka en uge siden, at pallerne blev sat frem. *Genbrugsvejlederne* (medarbejderne på genbrugsstationen) har siden plukket gode ting op fra containerne og lagt dem over på pallerne. På sigt er det meningen, at borgerne selv skal forsyne området med materialer.

En af motivationerne for at etablere Gi' & Ta' er at imødekomme borgernes ønske om at kunne bidrage til at ting genbruges.

Tilbage i efteråret lavede jeg interviews med borgerne omkring affaldshåndteringen i kommunen. "Jeg vil gerne have et sted, hvor man kan udveksle byggematerialer til genbrug", sagde en borger, da jeg spurgte, hvad vi kunne gøre bedre på genbrugsstationen. "Det er skørt, at vi ikke må tage ting med hjem, som intet fejler, når vi står midt i en klimakrise", svarede en anden. Borgernes efterspørgsel førte til en brainstorm omkring, hvordan vi kunne etablere sådan et sted. Hvordan kunne vi viderebringe materialer fra den ene borger til den anden?

Mens jeg står og betragter tingene i Gi' & Ta' den kolde forårsdag, kommer en genbrugsvejleder hen og siger: "Ja, borgerne vil rigtig gerne tage ting fra området, men de er ikke så gode til selv at sætte noget endnu". En panisk tanke rammer mig: Burde vi have sat flere byggematerialer frem i området, når pressen kommer? Jeg slår den væk med, at det må være en form for succes, at materialerne er forsvundet hurtigt. Det tyder på, at der er interesse for at tage dem. Derudover peger området på et skifte på genbrugsstationen: Private kan nu lovligt tage ting med *ud* og ikke blot aflevere affald. Gi' & Ta' er en lavpraktisk og billig løsning, men på disse 30 kvadratmeter kan borgerne gøre noget, der ikke har været muligt på genbrugsstationerne i Odsherred i over tyve år. Gi' & Ta' er et eksempel på, hvordan man med forholdsvis få genstande er med til at skabe et sted, hvor en ny regenerativ praksis bliver muligt. Borgerne kan igennem stedet være med til at give ting nyt liv. Håbet er, at de genbrugte ting erstatter køb af ny-producerede ting lavet af jomfruelige materialer. Skiltene, pallerne og den officielle åbning med udvalgsformanden og pressen markerer skiftet.

Åbningen af Gi' og Ta' på Hønsinge Genbrugsstation. Foto: Hannah Møller Christensen.

Genbrug over genanvendelse

I Gi' & Ta' bliver en ny regenerativ praksis mulig. Tingene kan bevare deres nuværende form mindst én gang mere, end de ellers ville, hvis de endte i de andre containere på genbrugsstationen. En flise fra Lenes indkørsel, kan blive en flise ved Anders' nye drivhus. I affaldssektoren kalder man dette: Genbrug fremfor genanvendelse.

Inden jeg startede i affaldsteamet i Odsherred Kommune, var jeg i tvivl om, hvad forskellen på genbrug og genanvendelse er. Efter en hurtig google-søgning fandt jeg frem til, at *genbrug* er, når en ting bruges igen til det samme formål, som den var tiltænkt. Det kan eksempelvis være, når en flise genbruges som en flise. Flisen forbliver flise. *Genanvendelse* er, når materialerne bruges i produktionen af nye ting. Det kan være, når en flise nedknares og bruges som vejfyld. Flisen er ikke længere en flise.

Ifølge affaldsbekendtgørelsen skal den kommunale affaldshåndtering arbejde med *affaldshierarkiet* som styrende princip. Affaldshierarkiet beskriver behandlingen af forskellige typer af materialer. Øverst i hierarkiet er

Mursien er et populært materiale i Gi' & Ta'.
Foto: Hannah Møller Christensen.

trinnet 'forberedelse med henblik på direkte genbrug', dernæst følger 'genanvendelse', 'anden nyttiggørelse' (forbrænding) og nederst er 'bortskaffelse' (deponering). Kommunens opgave er kontinuerligt at forsøge at skubbe materialer op i og ud af affaldshierarkiet. Direkte genbrug er ikke affald og er sammen med affaldsforebyggelse miljømæssigt bedre end de andre trin. Med dette som arbejdsredskab skal man efterstræbe, at en flise genbruges fremfor, at den genanvendes. Dels fordi der spares energi til produktionen af en ny flise, men også fordi genanvendelsesprocessen er energikrævende både i transporten og transformationen af affaldet.

Affaldshierarkiet har været et argument for at etablere Gi' & Ta' på genbrugsstationerne. Selvom Odsherred Kommunes indsats kun er en dråbe i vandet, hvis det globale forbrug af ressourcer skal ændres, er håbet for området, at det er et skridt på vejen til en regenerativ affaldssektor og en fremtid, hvor ting cirkuleres, genbruges, repareres og deles.

Det kan dog være svært at fastsætte, om et materiale har 'værdi' nok til at gå til genbrug, eller om dets værdi kun rækker til genanvendelse. For hvordan vurderer man, om en ting, som man ikke længere selv ønsker at eje, har værdi for andre?

“Tror du andre kan bruge den her?”

Adskillige betonfliser. En bunke tagsten. Lidt mursten. Et tagrør. En uåbnet pakke isolering. Et vindue. En dør. En tirsdag formiddag i juli står jeg på genbrugsstationen i Fårevejle og kigger ud over dagens sortiment i Gi' & Ta'. Jeg er taget herud for at midtvejsevaluere projektet ved at veje, hvor mange kilo, der sendes ud af området. Jeg har tidligere interviewet borgere, der besøgte genbrugsstationen, men i affaldsbranchen er vægt et vigtigt evalueringskriterie. Håbet er, at tallene i kombination med mine interviews og observationer skal give et nuanceret blik på, hvad der fungerer, og hvad der kan gøres bedre.

Det er en stille dag på genbrugsstationen. Jeg er ved at falde i staver i den bagende sommervarm, da en borger kommer gående målrettet mod mig. “Må jeg stille dem her? Tror du, der er andre, som kan bruge dem?”, spørger han. Han peger på de to cykler, som han har liggende på sin trailer, der holder omkring 20 meter derfra. Cyklerne falder egentlig udenfor kategorien ‘byggematerialer’, men jeg svarer, at vi kan prøve at sætte dem i området og se, om en anden tager dem. Ellers kan vi flytte dem over i containeren til genanvendelse af metal efter noget tid.

Borgeren går over for at hente cyklerne. “De skal lige have lidt luft i dækkene, og så er de gode igen. Jeg har bare ikke selv brug for dem længere”, siger han og parkerer dem i Gi' & Ta'. Han går tilbage til traileren for at hente to tilhørende cykelkurve. Han er væk i omkring fem minutter. I den korte periode når der at komme en anden borger hen og spørge, om hun må tage en af cyklerne. Jeg svarer, at det må hun gerne, når de står i dette område. “Vi er jo bare slet ikke vant til, at man må tage noget fra genbrugsstationen. Man fø-

ler sig næsten lidt som en tyv”, svarer hun. Inden hun når at forlade området, kommer *giveren* tilbage med cykelkurvene, og der opstår en usædvanlig situation. *Giver* og *tager* møder hinanden. Oftest når de ikke at krydse hinanden, fordi der plejer at gå længere tid imellem, at en ting gives, og at den tages. Både tager og giver bliver lidt befippede ved situationen, men tageren får fremstammet: “Mange tak for cyklerne så”. Giveren svarer: “Jamen, det var da så lidt”.

Et system i balance

I områdernes begyndelse blev der taget mere, end der blev givet. Efter et par måneder begyndte der at blive afleveret flere ting i området. Vi spurgte hinanden, hvorfor denne nye adfærd opstod? Måske skyldtes det, at borgerne selv havde oplevet glæden ved at hente en gratis lægte på genbrugsstationen og følte, at de skulle give noget tilbage? Eller måske skyldtes det, at borgerne nu kendte til området, og dermed ændrede deres adfærd? Genbrugsvejlederne fortalte, at mange borgere udtrykte en glæde, når de blev opfordret til at give deres ting videre. De var glade for, at deres ting kunne få værdi for andre. Flere borgere relaterede det til, at det var en måde, de aktivt kunne gøre noget i forhold til klimakrisen.

Da jeg en dag står på Nykøbing Genbrugsstation og observerer området, siger en borger: “Jeg har jo ikke noget med i dag, så jeg skal nok lade være med at tage noget”. Jeg forklarer ham, at han ikke behøver at give noget for at tage noget. “Fedt, så tager jeg altså de her gulvbrædder med hjem. Vi er flyttet fra København og har lige overtaget et hus her, som vi er ved at renovere”, svarer han og tilføjer grinnende: “Men jeg skal nok huske at tage noget med og aflevere en anden gang”.

Borgerens svar viser en forventning om, at udvekslingen skal være i balance.

Marshall Sahlins teori om *reciprocitet* inspirerede mig i evalueringen af Gi' & Ta' til at reflektere over, hvad der er på spil i områderne. Sahlins skelner mellem tre typer af reciprocitet: *generaliseret reciprocitet*, hvor man giver uden en forventning om at få tilbage, *balanceret reciprocitet*, hvor man udveksler ting af samme værdi og *negativ reciprocitet*, hvor man får noget uden at give noget. Gi' & Ta' inkluderer en blanding af de tre typer. Man kan give en mursten uden at tage en mursten. Man kan give en mursten og tage en anden mursten.

Eller man kan tage en mursten uden at give en mursten. På et overordnet plan, som rækker ud over den individuelle borger, er Gi' & Ta' dog baseret på, at der både gives og tages. At systemet er i balance. Det ene kan ikke fungere uden det andet. Hvis der kun gives, er der ikke en tager til at sikre, at tingene bliver genbrugt, og hvis der ikke er en giver, er der ingenting at tage. Der er nødt til at være begge dele til stede i systemet for, at det fungerer. Systemet afhænger af, at der både er en giver og en tager for, at der opstår balance og for at flere ting genbruges. Set i et større perspektiv er Jordens system ligeledes afhængig af, at

Følg den lysegrønne farve til
GI' & TA'
Hårde byggematerialer

Her kan du både Gi' & Ta':
Hele mursten og tegl. Natursten og betonfliser. Tagrender. Fundablokke. Lecablokke. Og lignende.
NEJ TAK til brokker og effekter med sod, maling og asbest. Spørg en genbrugsvejleder, hvis du er i tvivl.

Læg byggematerialerne på et tørt og godt ventileret område.
Anvendelse af byggematerialer er dit ansvar.

GENBRUG

Genbrugsvejleder i Gi' & Ta' området. Foto: Henrik Espensen.

ressourcer regenereres, før de bruges. Der skal være balance mellem det, vi giver, og det vi tager.

Selvom givere og tagere i form af borgerne er en vigtig del af, at den regenerative praksis på genbrugsstationerne bliver mulig, har en række andre aktører også været essentielle i arbejdet med at etablere områderne.

Genbrugsvejledere viser vej til Gi' & Ta'

Genbrugsvejlederne har haft en central rolle i at få Gi' & Ta' til at leve. Dels har de en stor viden om materialer. Derudover har de den daglige kontakt med borgerne. Det er afgørende, at de vejleder borgerne om at området findes, og hvilke ting, de kan sætte derhen. Inden etableringen tog vi derfor rundt på alle genbrugsstationer for at tage en uformel snak med genbrugsvejlederne om, hvordan områderne skulle udformes, hvor de skulle placeres og hvilket materiel, der skulle bruges.

Det var forskelligt, hvordan genbrugsvejlederne tog imod konceptet. Nogle havde gennem mange år efterspurgt muligheden for at sende flere materialer til direkte genbrug, mens andre var mere skeptiske omkring tingenes værdi. Var "affaldet" nok værd til at gå til genbrug fremfor genanvendelse? En bekymring, som gik igen hos genbrugsvejlederne var, hvor tidskrævende den ekstra opgave ville blive. Hvem skulle administrere området og rydde op i det? Og hvad hvis borgerne kom op at slås om de gode materialer?

Vi forsøgte at imødekomme denne bekymring ved midlertidigt at ansætte en tidligere genbrugsvejleder, Frank, som egentlig var gået på efterløn et halvt år tidligere. Fra første dag Frank var ansat,

erfarede jeg, at hans viden og position var en fordel for at forankre opgaverne hos de andre genbrugsvejledere. Han kunne være til stede i hverdagen og have den direkte kontakt med både borgere, genbrugsvejledere og materialer. Fra genbrugsvejledernes perspektiv var han mere 'en af os'. På trods af at min kollega og jeg selv forsøgte at være til stede i områderne og hjælpe med at rydde op, kunne vi ikke frasige os vores position som 'dem' inde fra rådhuset, der kom med endnu et initiativ. "Jeg synes, det er sjovt at teste, hvilke ting, man kan sende afsted. Forleden satte jeg nogle haveredskaber derover for at se, om de blev taget. Jeg var i tvivl. Var der mon nogen, som kunne bruge dem? Men der gik sgu ikke mere end et par timer – så var de væk", sagde Frank til de andre genbrugsvejledere på et holdmøde. Frank, lederen af genbrugsstationerne og jeg var sammen rundt for at spørge, hvordan det gik med Gi' & Ta'. Anekdoten førte til, at de andre genbrugsvejledere begyndte at fortælle om, hvilke ting, de selv havde testet i området. "Ja, jeg prøvede også med nogle havestole forleden. De forsvandt også. Og træ, det går bare som varmt brød, når vi sætter det derned."

Her blev det klart for mig, at Frank kunne noget andet, end vi kunne, qua sin position. Jeg havde selv fra starten forsøgt at italesætte området som et eksperiment, fordi jeg trak på Tim Ingolds beskrivelse fra 2013 om *undersøgelsens kunst*. Her er arbejdet med materialet et eksperiment. Ingold skelner mellem *teoretikeren*, som tænker sig frem til en løsning og derefter pålægger denne på materialet og *håndværkeren*, som arbejder med materialet. I denne tilgang er der en dialog mellem materialet og håndværkeren. Man prøver ting af, ser hvad der sker og retter til undervejs. Jeg var inspireret af denne til-

gang og prioriterede, at genbrugsvejlederne skulle være med til at udvikle og teste området gennem hele projektet. Derfor kom vi ikke med et færdigtænkt koncept til dem, men håbede, at de ville være med til at forme området. Der var blandede reaktioner på denne tilgang. Nogle genbrugsvejledere syntes, at det var fint, at vi kunne rykke rundt på tingene undervejs, mens andre var uforstående overfor, at vi ikke kom med den rigtige og færdige løsning fra starten. I begge tilfælde var det tydeligt, at Frank kunne formidle budskabet på en anden måde, end jeg kunne. Hans position mellem rådhus og genbrugsvejledere var essentiel for opbakningen til Gi' & Ta' og til, at det blev et fælles projekt.

Lokalsamfundets opbakning

Genbrugsstationerne i Odsherred har i mange år haft et samarbejde med frivillige foreninger, som står for at tømme "loppecontainerne". I loppecontainerne kan borgerne afsætte genbrugelige ting såsom porcelæn og møbler. Borgerne må ikke tage ting fra disse containere. Foreningerne står for at tømme containerne, tage de ting, de kan sælge og sortere de resterende ting til genanvendelse eller forbrænding. Foreningerne kasserer nogle gange brugbare ting, fordi de ikke kan sælge dem.

Vi afholdte derfor møder med foreningerne, hvor vi præsenterede forskellige scenarier for nye tiltag til mere genbrug på genbrugsstationerne og spurgte, hvordan de så sig selv i dem. Et af forslagene var, at foreningerne kunne sætte de ting, de ikke selv kunne bruge over til borgerne i et særligt område. Forslaget blev taget imod med bekymring: "Jeg er bange for, at borgerne så tror, at de må tage *alle* ting,

og vi ikke længere får nogle ting af værdi", sagde et af foreningsmedlemmerne. Foreningerne er respekterede i lokalsamfundet. Borgere og politikere værdsætter deres arbejde, fordi overskuddet fra deres salg går til lokale projekter. Foreningernes opbakning til de nye områder var derfor afgørende for, at Gi' & Ta' fik medvind. Vi forsøgte at imødekomme deres bekymringer i designet ved at lade typen af materialer i Gi' & Ta' være forskellig fra deres. Områderne blev udtænkt til at indeholde hårde byggematerialer fremfor eksempelvis porcelæn eller møbler. På sigt blev grænserne dog mere udviskede mellem loppecontainer og Gi' & Ta', som eksemplet med cyklen viser. Den kunne lige så vel være endt i loppecontaineren. Vi besluttede derfor, at det er op til giveren at vurdere, hvor tingene hører til.

Politikernes opbakning var ligeledes afgørende. En forudsætning for at kunne igangsætte nye initiativer på genbrugsstationerne er, at der bliver afsat økonomiske midler. Det er en lokalpolitisk beslutning. Derfor inddrog og orienterede vi løbende Klima- og Miljøudvalget om vigtigheden af, at initiativer til direkte genbrug igangsættes.

Gennem artiklen har jeg nævnt forskellige aktører, som er essentielle for at få et Gi' & Ta'-område op at køre og derigennem sikre, at en ny regenerativ praksis bliver mulig. Lokalpolitikere er afgørende for den økonomiske opbakning, loppeforeningernes accept har betydning for lokalsamfundets opbakning, genbrugsvejlederne har betydning for, at områderne fungerer i hverdagen og borgerne er dem, som giver og tager. Teknikker, som jeg lærte under min studietid på antropologi, var vigtige i dialogen: Nysgerrighed, åbne spørgsmål og en dialogbaseret tilgang bidrog til at få de forskellige aktørers op-

bakning. Når vi skal skabe en affaldssektor, hvor regeneration er det styrende princip, er ændring af alle disse aktørers adfærd nødvendig.

En regenerativ affaldssektor i fremtiden

Affald er noget alle mennesker dagligt producerer og håndterer. Danskerne er dem, som producerer mest affald i EU. I 2020 generede hver dansker i gennemsnit 845 kilo husholdningsaffald. I arbejdet med at vende affaldsstrømmen, så ressourcer genbruges, er det vigtigt at lytte til og samarbejde med forskellige aktører og inddrage dem i designs, som kan skabe nye regenerative praksisser. Antropologiske metoder kan bidrage i dette arbejde. Observationer, interviews og dialog med borgerne på genbrugsstationerne giver ny viden om affaldsadfærd. Arbejdet med at implementere ny lovgivning gennem etableringen af Gi' & Ta' har vist, at der skal være plads til at eksperimentere. Forskellige aktører omkring området er nødvendige at inddrage. For ingen af os ved endnu, hvordan vi præcist kommer hen til det sted, hvor der ikke længere findes affald, men kun ressourcer.

Forslag til videre læsning

Ingold, Tim. *Making. Anthropology, Archeology, Art and Architecture*. Routledge. London 2013.

Miller, Daniel. *Stuff*. Polity Press. Cambridge 2010.

Om forfatteren

Hannah Møller Christensen er kandidat i antropologi fra Aarhus Universitet.

Hun arbejdede i affaldsteamet i Odsherred Kommune fra 2021-2022.

P.t. arbejder hun som genbrugskonsulent i Frederiksberg Kommune.

Hun er interesseret i materialistsstudier og skrev speciale om økolandsbybeboeres valg af bæredygtige og alternative byggematerialer til deres huse.